

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Neerhofstraat 15 (Gistel, West-Vlaanderen)

Projectcode: 2019C381
Mei 2019

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteurs: Aaron Willaert, Wouter Van Goidsenhoven, Clara Thys

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert bvba, Sint-Michiels-Brugge, 2019

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert bvba.

Ruben Willaert bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1	Resultaten van het bureauonderzoek	7
1.1	Administratieve gegevens	7
1.2	Onderzoeksoopdracht.....	9
1.2.1	Doelstelling.....	9
1.2.2	Onderzoeksvragen	9
1.2.3	Juridische context	9
1.2.4	Randvoorwaarden	9
1.2.5	Archeologische voorkennis van het terrein	10
1.3	Werkwijze en strategie	11
1.3.1	Methode	11
1.3.2	Fysisch geografische situatie	11
1.3.3	Historische context en bekende archeologie.....	11
1.3.4	Archeologische indicatoren	11
1.3.5	Verstoringshistoriek.....	12
1.3.6	Introductie tot het projectgebied.....	13
1.3.6.1	Ruimtelijke situering.....	13
1.3.6.2	Geplande werken.....	14
1.4	Assessmentrapport.....	17
1.4.1	Fysisch geografische en geologische situatie	17
1.4.1.1	Landschappelijke situering	17
1.4.1.2	Tertiaire lithostratigrafie	22
1.4.1.3	Quartaire lithostratigrafie	23
1.4.1.4	Bodemvormingsprocessen	24
1.4.2	Historische en archeologische voorkennis.....	25
1.4.2.1	Overzicht van de gekende archeologische waarden	25
1.4.2.2	Historische context en bekende archeologische vindplaatsen	28
1.4.2.3	Archeologische indicatoren en cartografische bronnen	31
1.4.2.4	Huidige gebruik en verstoringen.....	34
1.5	Synthese	37
2	Bibliografie.....	38

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).....	8
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt). 8	
Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).....	13
Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).....	14
Figuur 5: Lokalisering kelder (bron: opdrachtgever).....	15
Figuur 6: Synthese geplande werken weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt). ..	16
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt). ..	18
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt). ..	19
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt). ..	20
Figuur 10: Hoogteverloop, W-O (Bron: Geopunt). ..	20
Figuur 11: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de waterlopen (Bron: Geopunt). ..	21
Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	22
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	23
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).....	24
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2017 met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt).....	26
Figuur 16: Reconstructietekening van een motte (archief J. De Meulemeester, Agentschap Onroerend Erfgoed). ..	30
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaar, ca. 1560 (Bron: Geopunt). ..	31
Figuur 18: Projectgebied bij benadering weergegeven op de Sanderuskaart, ca. 1640 (Bron: Geopunt). ..	32
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).....	32
Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca.1840 (Bron: Geopunt). ..	33
Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).....	33
Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).....	34

Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).....	35
Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).....	35
Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).....	36
Figuur 26: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).....	36

TABELLENLIJST

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.....	7
---	---

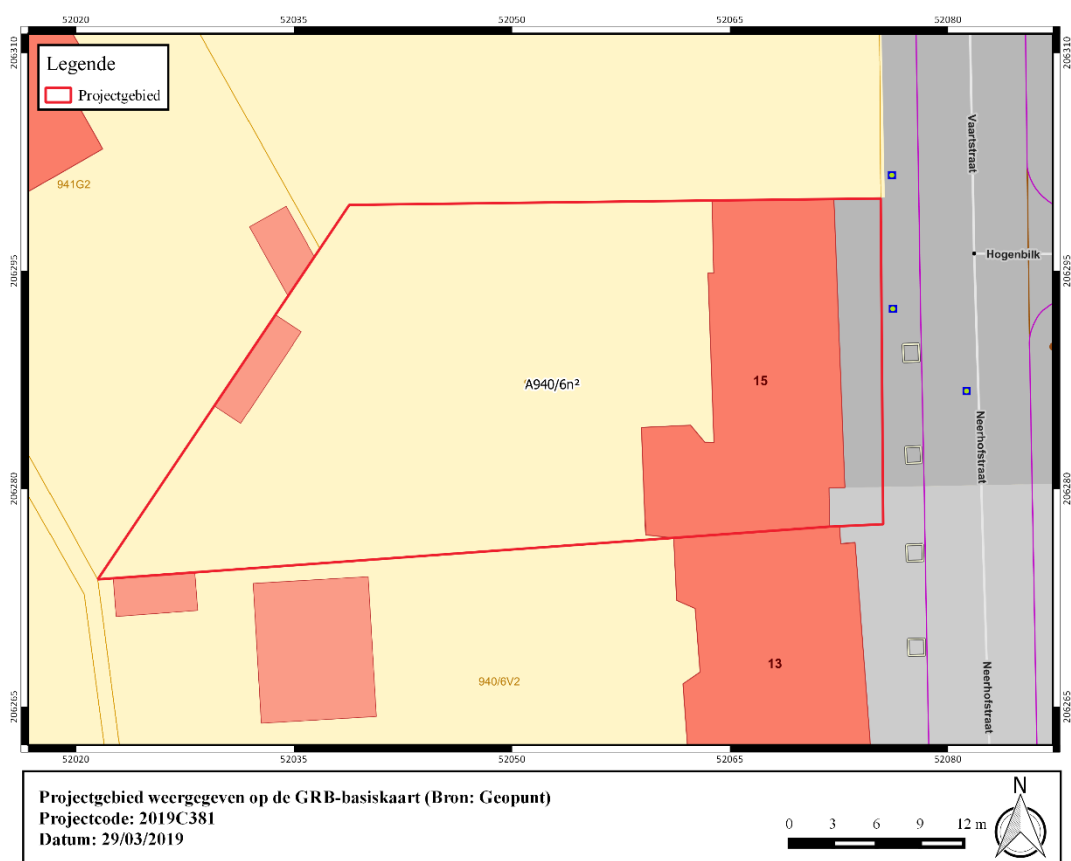
1 Resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Administratieve gegevens

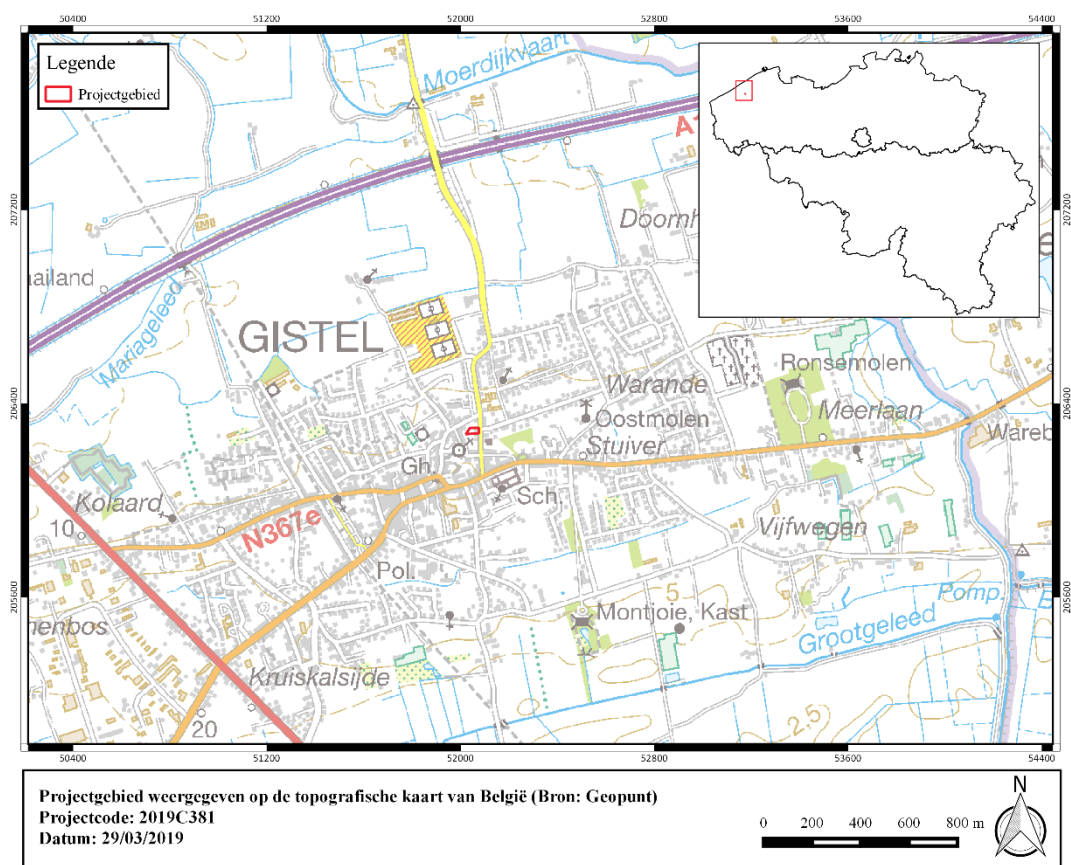
Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	West-Vlaanderen
	Gemeente	Gistel
	Deelgemeente	/
	Postcode	8470
	Adres	Neerhofstraat 15 8470 Gistel
	Toponiem	Neerhofstraat 15
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	X _{min} = 52016 Y _{min} = 206262 X _{max} = 52087 Y _{max} = 206311
b) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Gistel, Afdeling 1, Sectie A, nr. 940/6n ² Figuur 1	
c) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
d) Alle betrokken actoren en specialisten	Wouter Van Goidsenhoven (erkend archeoloog) Clara Thys (archeoloog) Elke Ghyselbrecht (aardkundige) Aaron Willaert (historicus)	
e) Personen buiten het project die geraadpleegd of betrokken werden voor algemene wetenschappelijke advisering	Heemkundige Kring Gestella	

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt).

1.2 Onderzoeksopdracht

1.2.1 Doelstelling

Het archeologisch vooronderzoek betracht altijd eerst door raadpleging van gekende en ontsloten informatiebronnen tijdens een bureauonderzoek eventueel aanwezig archeologisch erfgoed binnen het onderzoeksgebied te inventariseren, waarderen en veiligstellen.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Voor het bureauonderzoek zijn volgende onderzoeksvragen te formuleren:

- Hoe is de aardkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- Welke processen van bodemvorming zijn bekend?
- Welke geomorfologische processen zijn te bekend?
- Welke aardkundige eenheden zijn archeologisch relevant en wat is hun diepteligging?
- Zijn er archeologische resten bekend binnen de grenzen van het plangebied?
- Welke is de aard en ouderdom van bekende archeologische resten?
- Welke is de conserveringsgraad en gaafheid van bekende archeologische resten?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventueel aanwezige archeologische resten?

1.2.3 Juridische context

Het onderzoeksterrein situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied. Het plangebied is gelegen binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Gistel. Het onderzoeksterrein situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een zone waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt.

De oppervlakte van het plangebied in kwestie bedraagt 1071 m²; vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

1.2.4 Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

Een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem is momenteel onmogelijk voorafgaand aan het aanvragen van de stedenbouwkundige vergunning. Het terrein is momenteel nog bebouwd. Deze bebouwing dient eerst gesloopt te worden conform de sloopvoorwaarden opgenomen in het programma van maatregelen.

Daarom wordt geopteerd voor de uitzonderingsprocedure waarbij een nota wordt aangeleverd op basis van een bureauonderzoek. In dit bureauonderzoek wordt nagegaan of er op het projectgebied een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem noodzakelijk is en of (gedeeltelijke) vrijgave mogelijk is.

1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein

Binnen de grenzen van projectgebied Neerhofstraat 15 Gistel werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

In de omgeving zijn wel enkele archeologische vindplaatsen gekend (cfr. infra).

1.3 Werkwijze en strategie

1.3.1 Methode

In de praktijk resulteert het bureauonderzoek in een inschatting van het archeologisch potentieel van een onderzoeksgebied. Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en verstoringshistoriek.

Pas na de vaststelling van het archeologisch potentieel kunnen onderbouwde inschattingen worden gemaakt over de planeffecten op eventueel archeologisch erfgoed.

1.3.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen.

De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad en gaafheid van het archeologische erfgoed.

Volgende informatiebronnen werden geconsulteerd t.b.v. een eerste aardkundige analyse:

- Tertiair en Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Toelichting bij de Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart van Vlaanderen
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen
- Bodemerosie kaart

1.3.3 Historische context en bekende archeologie

Beschikbare historische en toponymische kennis over woonplaatsen (buurtschap, gehucht, dorp, stad) in en nabij het onderzoeksgebied kan een zinvol kader bieden om de betekenis van bekende archeologische vindplaatsen te evalueren.

Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed¹ geraadpleegd en is lokaal geïnformeerd naar recent onderzoek.

1.3.4 Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook historisch-cartografische, iconografische data en fotocollecties. Ze vormen fysiek aanwijsbare

¹ <https://cai.onroerenderfgoed.be/>

fenomenen die een aanwijzing kunnen zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van archeologische sites.

Archeologische indicatoren zijn gezocht in de Centrale Archeologische Inventaris van het Agentschap Onroerend Erfgoed en in ontsloten cartografische bronnen zoals:

- Deventerkaart, ca. 1560
- Sanderuskaart, ca. 1640
- Ferrariskaart, 1771-1777
- Atlas der Buurtwegen uit ca. 1840
- Kadasterkaart van Philippe-Christian Popp, 1842-1879
- Topografische kaart Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, 1950-1970

1.3.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van het onderzoeksgebied bepaalt in belangrijke mate de te verwachten gaafheid en bewaringsgraad van eventueel aanwezig archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstoring van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, beschikbare plannen van (verdwenen) constructies, verslagen van bodemonderzoeken en saneringen of informatie over delfstoffenwinning relevante informatie bieden.

Aanvullende informatie over recent historisch landgebruik is afkomstig van geraadpleegde luchtopnames vanaf 1971.²

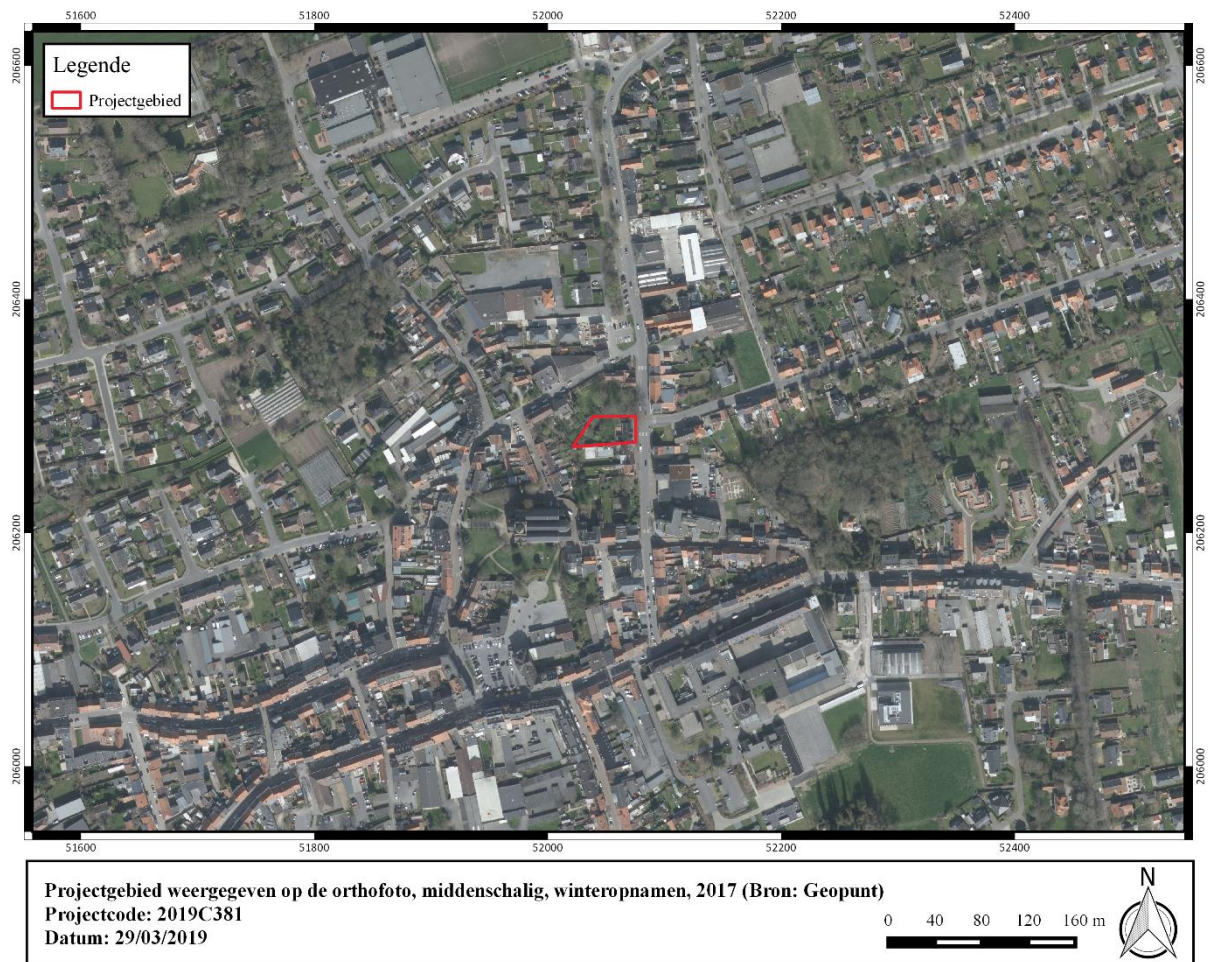
² <http://www.geopunt.be/>

1.3.6 Introductie tot het projectgebied

1.3.6.1 Ruimtelijke situering

Het onderzoeksterrein is gelegen in Gistel, in de provincie West-Vlaanderen.

Gistel is omgeven door Oostende ten noorden, Oudenburg ten oosten, Ichtegem en Koekelare ten zuiden en Middelkerke ten westen. Het plangebied grenst ten oosten aan de Neerhofstraat en is gelegen precies ten noordoosten van de dorpskern.

Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).

1.3.6.2 Geplande werken

1.3.6.2.1 Bestaande toestand

De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt 1071 m².

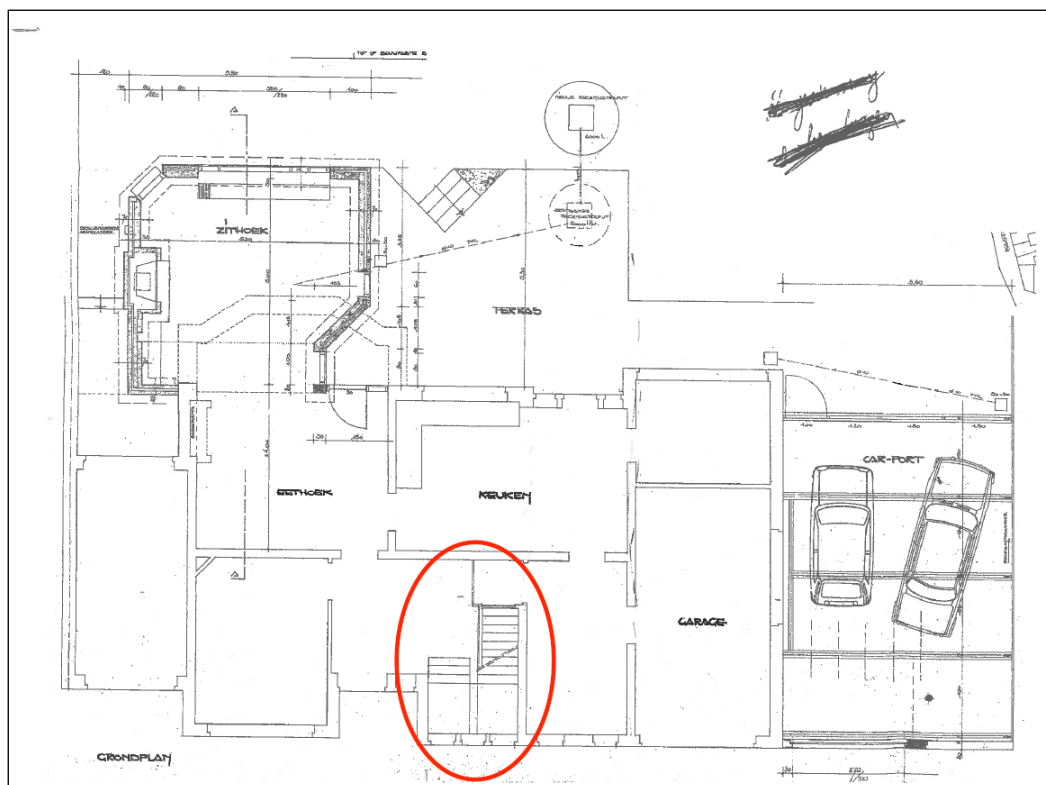
Op heden is ca. 250 m² van het terrein bebouwd. De bebouwing betreft een woonhuis in het oostelijk deel van het plangebied en een tuinhuis in het westelijk deel van het plangebied. Centraal aan de straatzijde van het gebouw situeert zich een kleine kelder. Het westelijk deel van het projectgebied is in gebruik als tuinzone met zeer dense vegetatie.

Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).

Figuur 5: Projectgebied gezien vanuit de Neerhofstraat (bron: opdrachtgever).

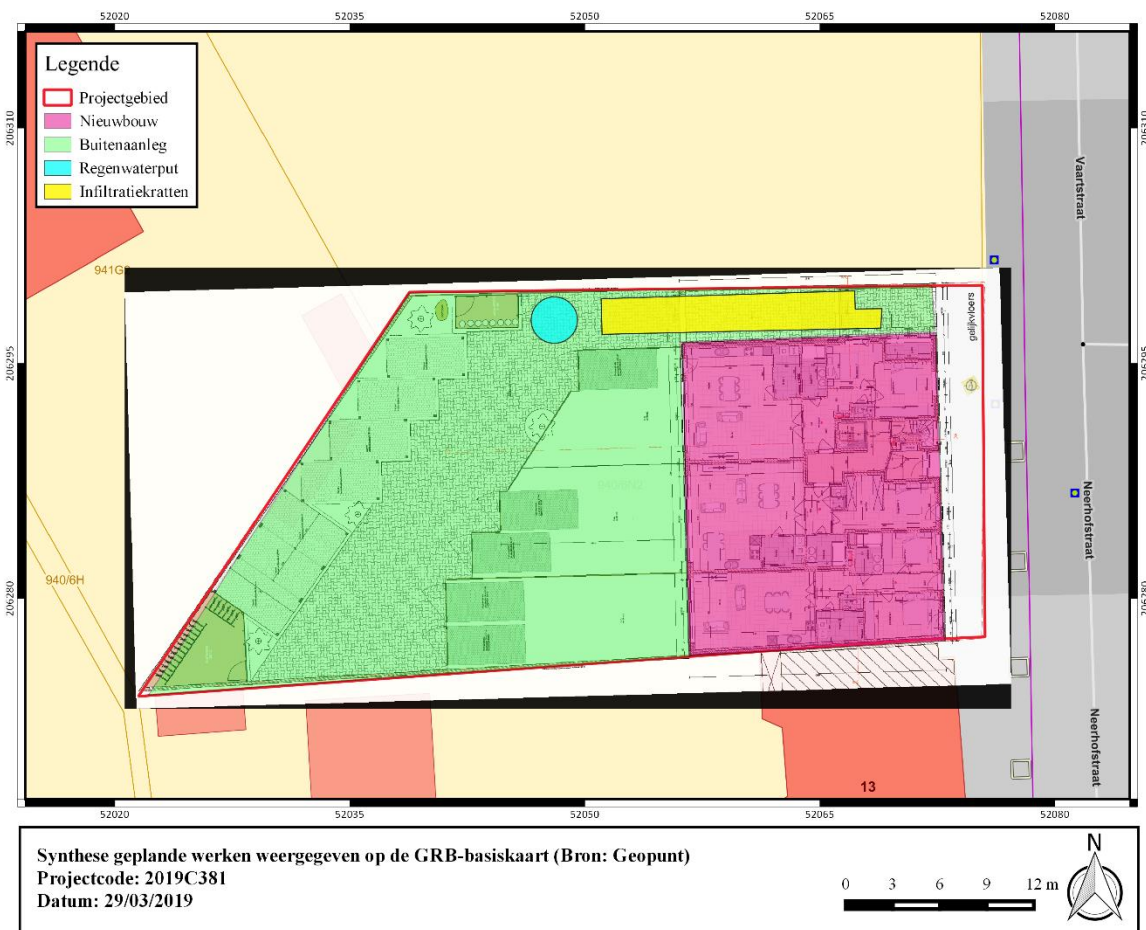

Figuur 6: Lokalisering kelder (bron: opdrachtgever).

1.3.6.2.2 Ontworpen toestand

Vooreerst plant de opdrachtgever de sloop van een bestaand gebouw met oppervlakte van 235 m². Na deze sloop plant de opdrachtgever de aanleg van een appartementsgebouw met 8 appartementen. Het gebouw zal bestaan uit 2 bouwlagen. Het principe van de grote tuin blijft behouden. De appartementen van het gelijkvloers zullen een privé-tuin hebben van respectievelijk ca. 86, 88 en 60 m², parkeerplaats inbegrepen. De rijstrook in de tuin worden uitgevoerd in waterdoorlatende verharding. Het nieuwe gebouw zal een oppervlakte hebben van 384 m². Het gebouw wordt ingericht door middel van paalfunderingen en een vloerplaat. De diepte van de paalfunderingen is nog te bepalen door ingenieursstudie. Daarom dient ter hoogte van de nieuwbouw uitgegaan te worden van een integrale verstoring. Voor de buitenaanleg, d.i. tuinen, rijstroken, fietsenstalling en vuilnisberging dient een bodemingreep gerekend te worden van ca. 50 cm-mv.

In functie van het project wordt een nieuw rioleringsstelsel aangelegd dat in verbinding zal staan met een regenwaterput van 10.000 liter en 21 infiltratiekratten. Het rioleringsstelsel, de regenwaterput en de infiltratiekratten worden aangelegd tot een diepte van ca. 1,30 m-mv. De kratten zullen zich situeren ten noorden van de geplande nieuwbouw.

Figuur 7: Synthese geplande werken weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).

Zie bijlage geplande werken

1.4 Assessmentrapport

Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.

Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

1.4.1 Fysisch geografische en geologische situatie

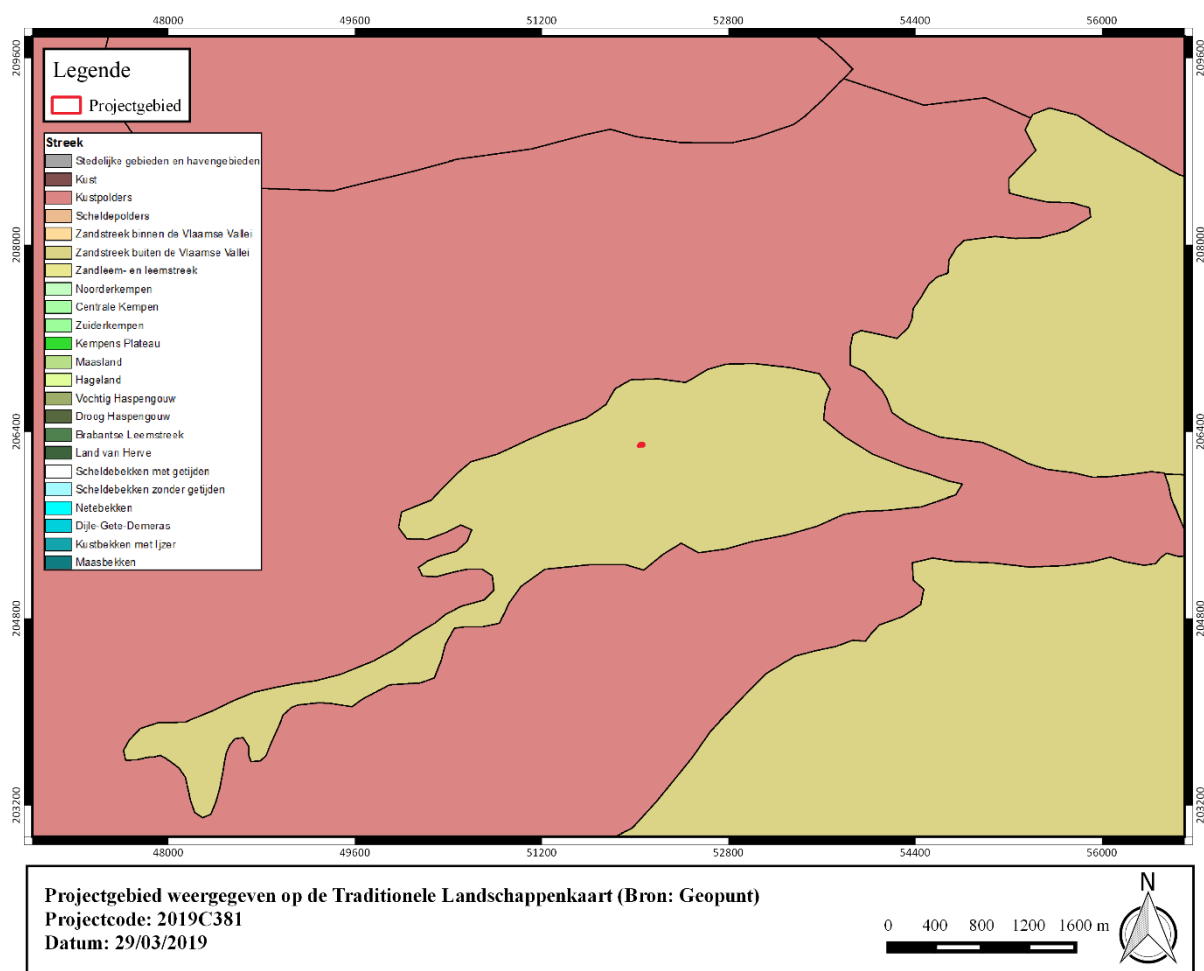
1.4.1.1 Landschappelijke situering

Landschappelijk is het plangebied gelegen in de zandleem- en leemstreek.

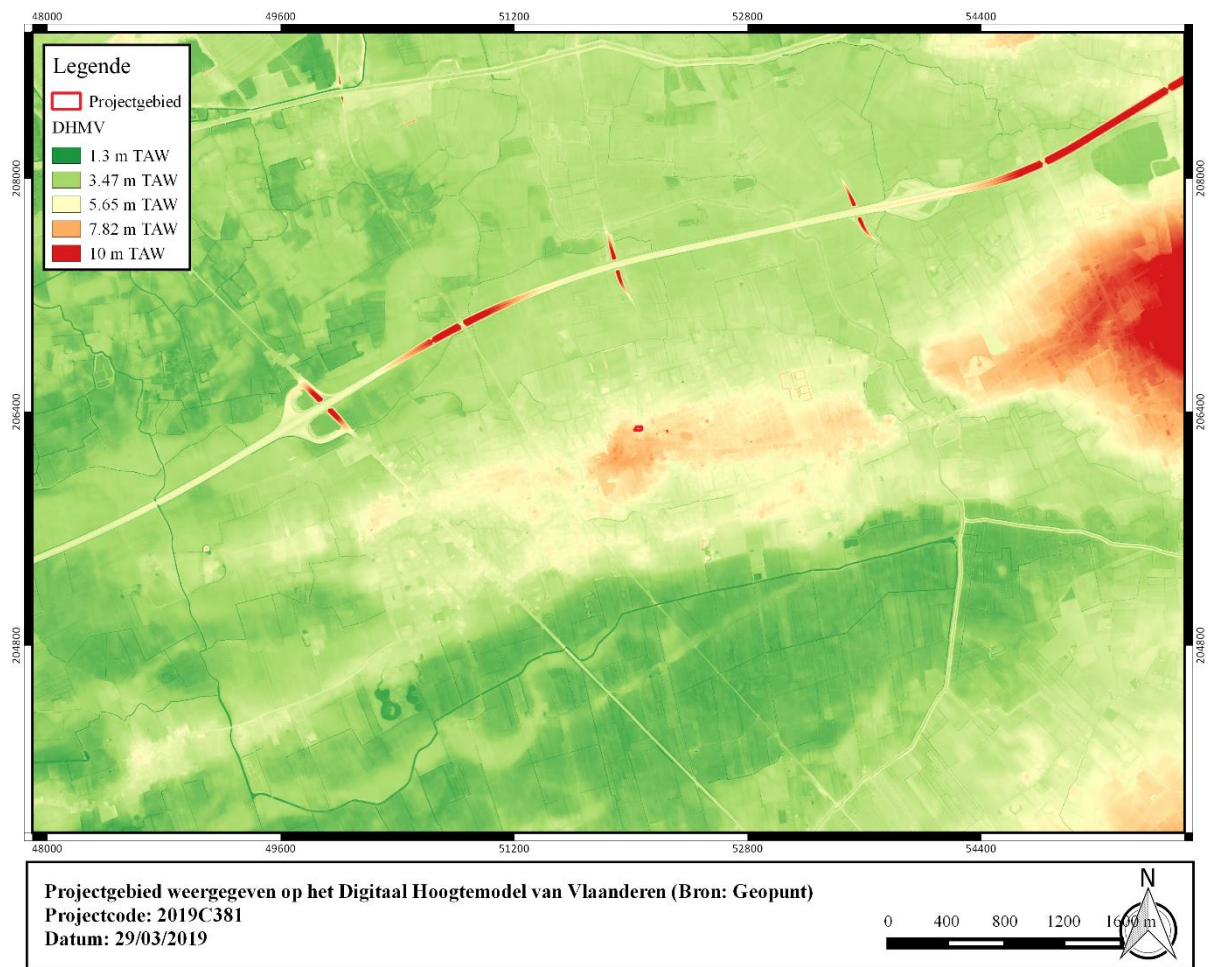
Het huidige landschap van Gistel is voornamelijk tot ontwikkeling gekomen in het Quartair. Dekzanden vormen tijdens het Pleistoceen twee langgerekte ruggen die opduiken uit de polders en waarop de bewoningskernen van Gistel en Zevekote zijn gelokaliseerd. Deze ruggen maken deel uit van een ruimere uitgestrekte oost-west zandrug gevormd op het einde van de laatste ijstijd. Deze uitgestrekte zandrug loopt tot voorbij Maldegem-Stekene.

Hydrografisch is het projectgebied gelegen in het Ijzerbekken, deelbekken Gistel-Ambacht.

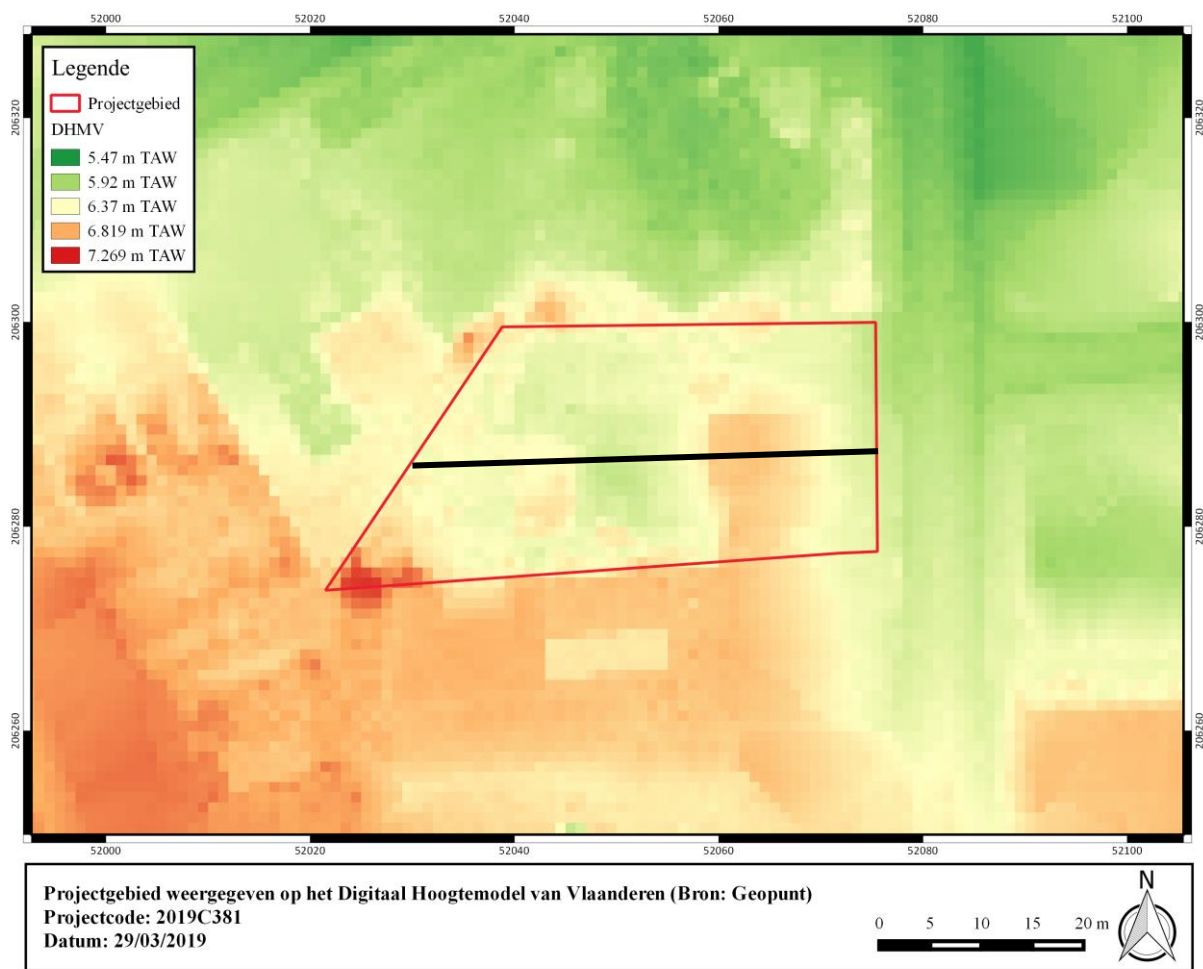

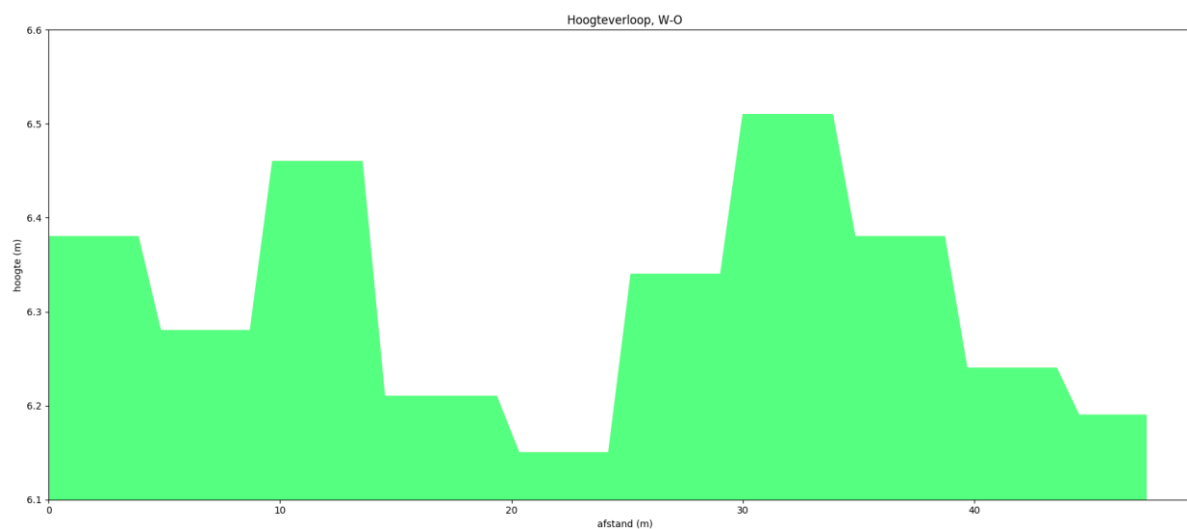
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

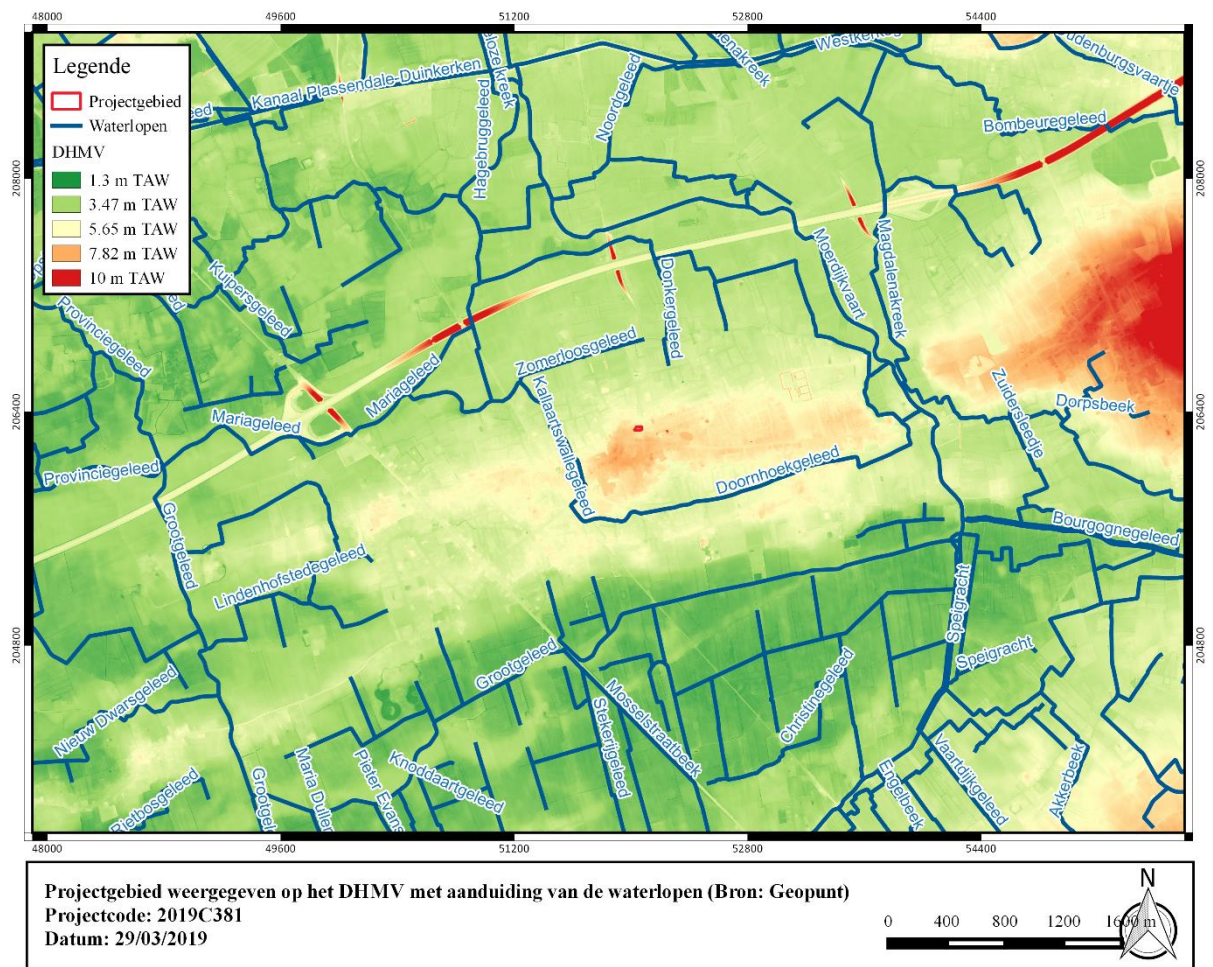
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 11: Hoogteverloop, W-O (Bron: Geopunt).

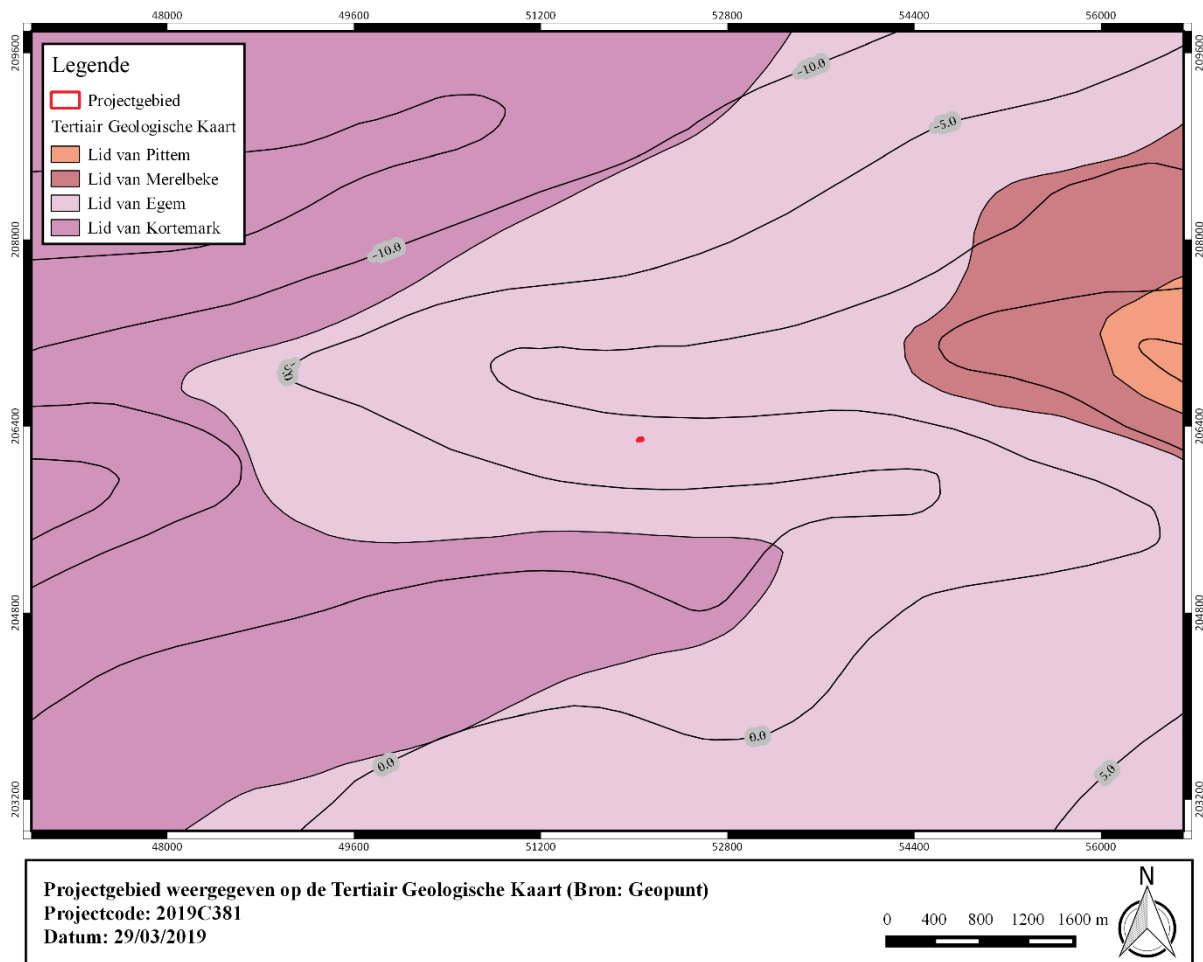

Figuur 12: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de waterlopen (Bron: Geopunt).

1.4.1.2 Tertiaire lithostratigrafie

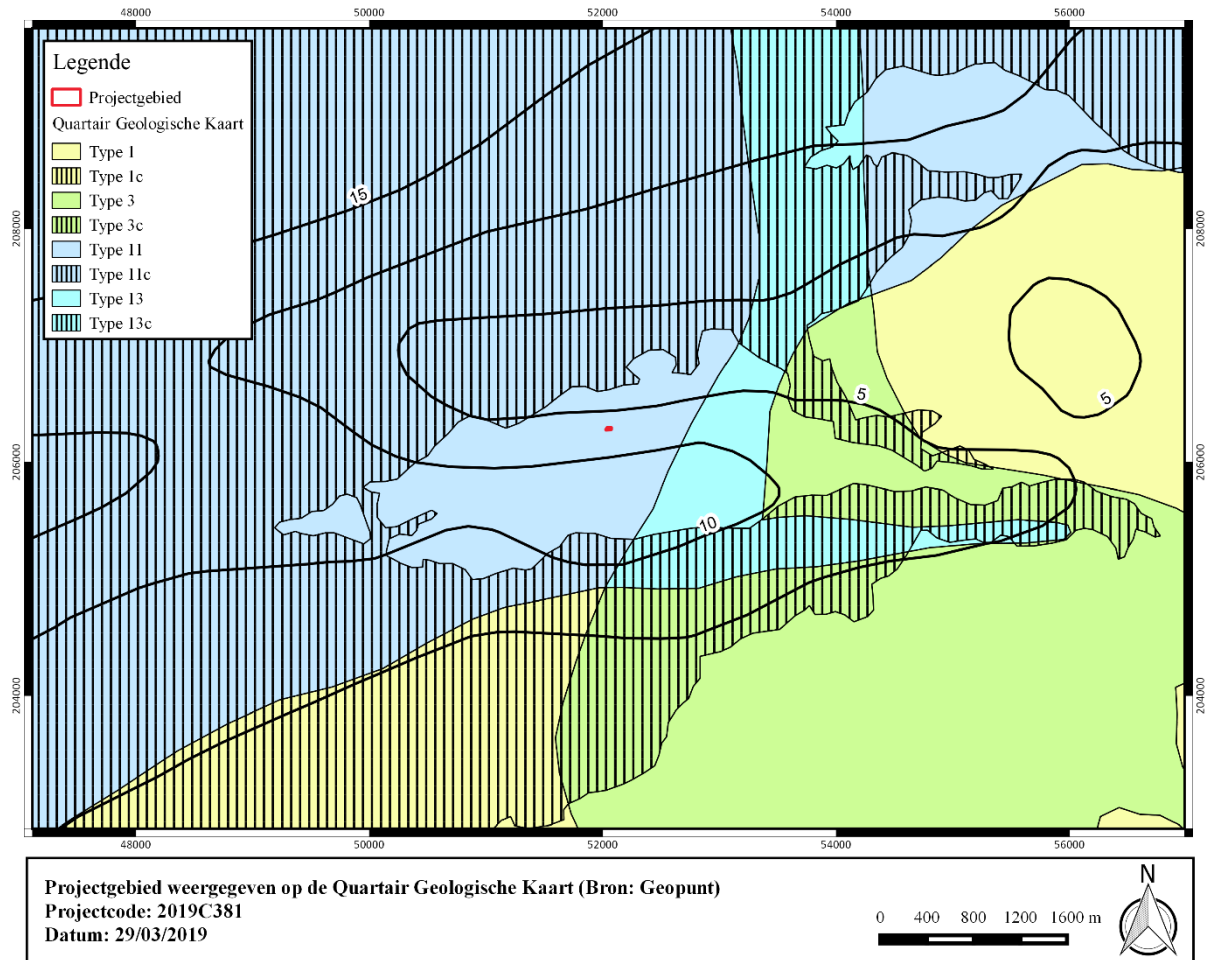
Het projectgebied is gelegen in het **Lid van Egem** (Formatie van Tielt). De Formatie van Tielt bestaat uit een fijn zandig en zandig marien sediment. Het **Lid van Egem** bestaat uit een glimmer- en glauconiethoudend zeer fijn zand dat grover wordt naar boven toe. Het is tevens afgezet in ondiepe-mariene omstandigheden.

Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.1.3 Quartaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het Quartair **Type 11**. Dit type bestaat uit een basisafzetting van getijdenafzettingen van het Eemiaan gevolgd door een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen (zand tot zandleem). Deze afzetting kan hellingsafzettingen van het Quartair bevatten en is mogelijk lokaal afwezig.

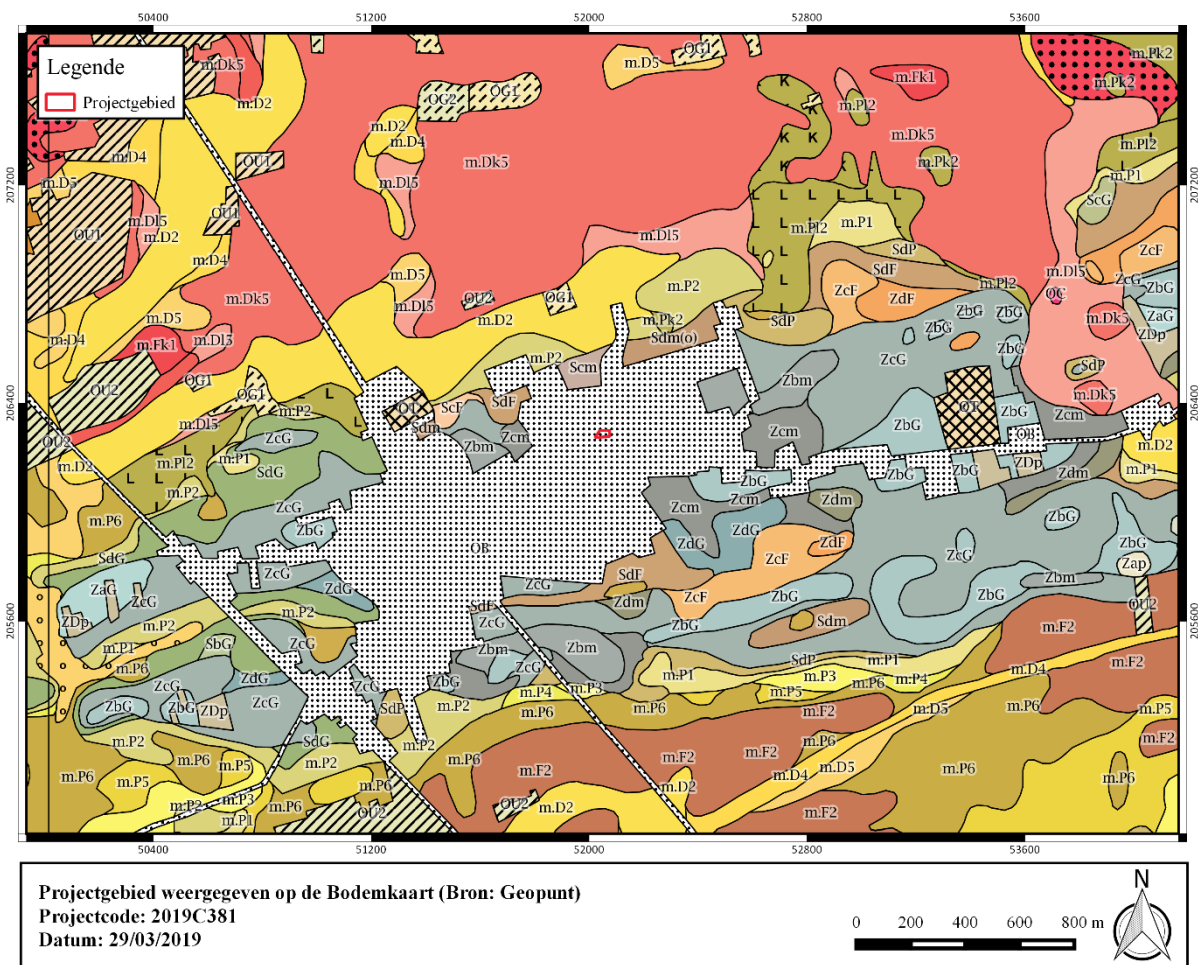

Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.1.4 Bodenvormingsprocessen

Het bodemtype **OB** is een kunstmatig bodemtype waarbij de natuurlijke bodem sterk verstoord kan zijn door de aanwezige verharding of bebouwing. Hierdoor is het niet altijd mogelijk de natuurlijke bodem te herkennen.

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).

1.4.2 Historische en archeologische voorkennis

1.4.2.1 Overzicht van de gekende archeologische waarden

De CAI maakt melding van een opgravingscampagne ter hoogte van het plangebied. Er wordt o.a. melding gemaakt van deze opgraving in de *Archaeologia Mediaevalis* van 1980, p. 40-41.

“De site is gelegen aan de Neerhofstraat 15 in Gistel, een 100-tal meter ten noordoosten van de kerk. De opgravingen werden uitgevoerd tijdens het najaar '79. Op de site werd een bewoning vastgesteld die in de 13^e -14^e eeuw te dateren is. Ook 85 procent van het gevonden schervenmateriaal kan in deze periode gesitueerd worden.

Een kaart toont aan dat er zich omstreeks 1600 een vierkante toren op de site bevond. In de walgracht werd puin teruggevonden. De walgracht van de site en van het kasteel werden omstreeks dezelfde tijd gedempt (1833).”³

Er wordt tevens melding gemaakt van de opgraving in de publicatie Vanysacker, C. 1988. 1000 jaar Gistel, 15 jaar archeologisch onderzoek, p.33.

“In september 1979 werden opgravingen verricht op een perceel gelegen aan de Neerhofstraat 15 te Gistel. In de proefsleuf werd op een diepte van 2,50 meter tot 3 meter de sliblaag aangesneden van deze circulaire omwalling. Hierbij werd veel schervenmateriaal teruggevonden uit de 13e tot 14e eeuw. Ca. 85 procent van het gevonden schervenmateriaal dateert uit deze periode. In de walgracht werd eveneens grof puin teruggevonden, vooral in zuidelijke richting werd een sterke concentratie waargenomen. Dit puin kan zowel afkomstig zijn van de torenconstructie op de motte, het nabijgelegen kasteel of het kerkgebouw. Vermeldenswaardig is de grote hoeveelheid hazelnoten die in de walgracht werden teruggevonden; Deze gegevens laten toe de aard van het struikgewas te achterhalen dat zich in de omgeving van de site bevond. Door het feit dat de proefsleuf midden de walgracht was gelegen, was het moeilijk het verdere verloop ervan te bepalen. Dit site kon zich zowel ten oosten als ten westen van de opgravingsleuf bevinden. Een tweede opgravingscampagne bleek dus noodzakelijk. In september 1983 werden opnieuw opgravingen verricht. Ditmaal voerde men het onderzoek uit op een braakliggend perceel aan de Kaaistraat 10. De gegevens waren van een totaal andere aard. Op het perceel werden in geen geval sporen teruggevonden van een walgracht of motte. De kern van de motte moet dus ten oosten van de voorgaande opgravingsleuf gelokaliseerd worden. In dit geval bevindt het oostelijk deel van de walgracht zich ter hoogte van de Neerhofstraat. In een drietal opgravings sleuven die zich achteraan het perceel situeerden werden sporen teruggevonden van een bewoning uit de 11e tot de 13e eeuw. Deze sporen bestaan hoofdzakelijk uit een aantal greppels en kuilen. Naast Romeins schervenmateriaal werden enkele fragmenten keramiek uit de 8e tot de 10e eeuw teruggevonden. Het schervenmateriaal, teruggevonden in de walgracht, levert ons bewijs dat in de loop van de 13e tot 14e eeuw de bewoning op de motte werd opgeheven om een nieuwe en degelijke versterking te bouwen ten zuiden van de kerk. De motte als versterking verliest zijn functie terwijl de woontoren nog occasioneel wordt gebruikt. Rond de motte werden bewoningssporen teruggevonden uit de 11e tot de 13e eeuw. De motte is allicht even oud.”⁴

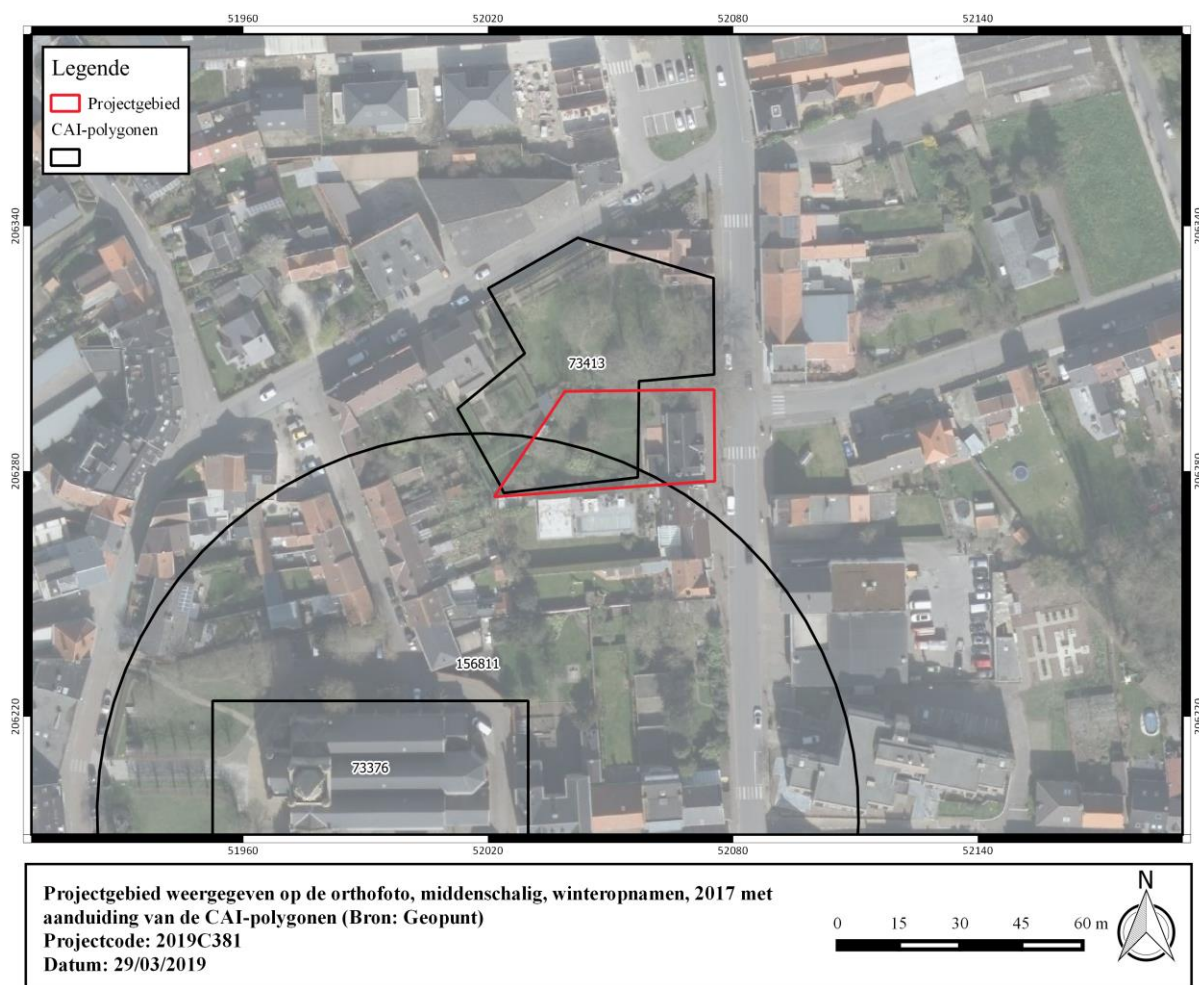
Het was niet mogelijk om de exacte locatie van de opgravings sleuven te bepalen. Er werd beroep gedaan op de Heemkundige Kring Gestella, maar een plan van de opgraving kon niet bekomen worden. Op basis van het reeds gevoerde onderzoek blijkt echter wel een zeer hoge

³ Vanysacker, Ch. 1980: Het circulaire site in de voormalige kasteeltuin te Gistel, in *Archaeologia Mediaevalis*, 22-23/02/1980, p. 40-41

⁴ Vanysacker Ch. 1988: 1000 jaar Gistel, 15 jaar archeologisch onderzoek, Gistel, p.33

verwachting voor het aantreffen van sporen van de volmiddeleeuwse motte. Zowel de gracht als het mottelichaam situeren zich vermoedelijk ter hoogte van het plangebied.

Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2017 met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt).

73413	Opgraving (1979); NK: 150 meter Volle middeleeuwen: Castrale motte in centrum Gistel. Werd later omgevormd tot waterburcht (14de eeuw) en verloor haar belang. Opgraving: bewoningsporen van vòòr 13de eeuw, rond 1600 een vierkante toren (cartografie), in de walgracht puin (maar dat kan afkomstig zijn van het kasteel) de walgracht en het kasteel zijn ongeveer gelijktijdig gesloopt (1833). Bron: Verbrugghe Geert, 1988, Archeologisch onderzoek in de stad Gistel. Prospectie-analyse-synthese. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Ugent. & Vanysacker, Ch. 1980: Het circulaire site in de voormalige kasteeltuon te Gistel, in <i>Archaeologia Mediaevalis</i>, 22-23/02/1980, p. 40-41.
73376	Onbepaald; NK: 15 meter Vroege middeleeuwen: kerk

	Bron: Verbrugghe Geert, 1988, Archeologisch onderzoek in de stad Gistel. Prospectie-analyse-synthese. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Ugent.
156811	Luchtfotografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: circulaire vorm bepaald door stratenplan
73377	Opgraving; NK: 150 meter Romeinse tijd: aardewerk - waterput Vroege middeleeuwen: aardewerk Late middeleeuwen: versterkt kasteel 16 ^e eeuw: bronzen penning Bron: Verbrugghe Geert, 1988, Archeologisch onderzoek in de stad Gistel. Prospectie-analyse-synthese. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Ugent. - Vanyssacker C. 1988: Onderzoek van het kasteelsite te Gistel, in Archaeologia Mediaevalis, 18-19/03/1988, p. 26-28.

1.4.2.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen

Het huidige landschap van Gistel is voornamelijk tot ontwikkeling gekomen in het Quartair. Dekzanden vormen tijdens het Pleistoceen twee langgerekte ruggen die opduiken uit de polders en waarop de bewoningskernen van Gistel en Zevekote zijn gelokaliseerd. Deze ruggen maken deel uit van een ruimere uitgestrekte oost-west zandrug gevormd op het einde van de laatste ijstijd. Deze uitgestrekte zandrug loopt tot voorbij Maldegem-Stekene. Gedurende het Holoceen overstromen de gebieden, doch tussen 5300 en 2000 voor Christus zorg de kustaanwas voor een zeeverende duinengordel.

Er is een geleidelijke inpoldering van de polders van Moere, Moere-Blote en Moere-Nieuwland, die zich ten zuiden van het stadscentrum situeren. De laatstgenoemde polder wordt begrensd door de Moerdijkvaart ten oosten en ten zuiden en het Groot Geleed ten noorden. Ter hoogte van de huidige markt zijn archeologische vondsten geattesteerd die opklimmen tot het Hoge Keizerrijk. De eerste vermelding van Gistel is aan het eind van de 10^e eeuw als Gestella in een pauselijke bulle van Johannes XV.

De 10de eeuwse bewoningskern situeert zich ter hoogte van de huidige markt en ten zuiden van het kerkgebouw. Het stadsplan kent een ronde structuur die mogelijk teruggaat tot een vluchtburcht uit de laat-Karolingische tijd, aangelegd als verdediging tegen Noormaninvallen. In de 11de eeuw ontwikkelt zich een motteburcht ten noorden van de kerk. Het plangebied situeert zich ter hoogte van deze motte. Gistel zelf evolueert tot handelscentrum door de economisch gunstige nabijheid van de zee. In de 11de eeuw leefde hier tevens de Heilige Godelieve, die onder impuls van haar jaloerse schoonmoeder werd vermoord. In 1084 werd ze heilig verklaard. De kerk van Gistel wordt vermeld in de Vita Godeliph, in 1084 opgesteld door hagiograaf Drogo. De Godelievemotte ontwikkelt zich in de 12de eeuw op een westelijke rand gelegen op 3,5 kilometer ten westen van de Gistelse stadskern.

Gistel krijgt stadsrechten, de heren van Gistel (erfelijke kamerheren van de Vlaamse graaf), spelen vanaf dan een belangrijke rol in de geschiedenis van het polderstadje, dat samen met Zevekote, St.-Pieters-Kapelle, Zande, Moere, Westkerke, Roksem, Bekegem en Zerkegem deel uitmaakt van het Ambacht Gistel. De oprichting van de lakenhalle is te dateren op het einde van de 13de eeuw (ca. 1278) op de hoek van Halle- en Hoogstraat.

De stadsgracht werd aangelegd rond 1324 en is nog gedeeltelijk zichtbaar ter hoogte van de Oude Garenmarkt. In de late middeleeuwen kent Gistel een economisch hoogtepunt dankzij de lakennijverheid. Dit resulteert in een demografische expansie en uitbreiding van de stad ten zuidwesten van kerk en kasteel. In 1545 werd de Baronie van Gistel verkocht aan de familie van Gian Carlo Affaitati, een rijke Italiaanse koopfamilie uit Cremona die eigenaar van de stad blijft tot de Franse Revolutie. Gedurende de 16de en 17de eeuw heeft de stad veel te lijden onder oorlogsgeweld. In 1638 wordt het kanaal Plassendale-Nieuwpoort aangelegd wat zorgt voor een economische ontsluiting van Gistel. In de 18de eeuw, gedurende de Oostenrijkse periode wordt tevens de weg Brugge-Gistel-Nieuwpoort verhard en de steenweg Torhout-Oostende aangelegd, waardoor een verbinding met naburige steden wordt gerealiseerd. De ruïnes van het oude kasteel werden in 1816 verkocht en in 1832 gesloopt. De slotgracht wordt gedempt en het terrein opgehoogd. In 1867 werd de spoorlijn 62 Torhout-Oostende (1867-1967) aangelegd door de "Société Anonyme de Chemin de Fer d'Ostende à Armentières".

Motteheuvels in Vlaanderen komen vooral voor vanaf het midden of het derde kwart van de 11e eeuw. De snelle verspreiding is vermoedelijk te linken aan de territoriale uitbreiding van het graafschap Vlaanderen in deze periode. Bij invoering van de kasselrijen vanaf het midden van de 11e eeuw werden op verschillende plaatsen motten opgericht die dienden als regionale machtscentra.

Archeologisch onderzoek ter hoogte van het plangebied doet inderdaad een 11^e-eeuwse datering vermoeden. De opkomst van de motte wordt doorgaans gekoppeld aan de opkomst van het feodalisme na de rumoerige periode van de Noormanneninvallen tijdens de 9^e en de 10^e eeuw. Illustratief voor de periode van voornoemde invallen zijn de zogenaamde vluchtburgen. Men vermoed dat de cirkelvormige contour van de dorpskern van Gistel op een dergelijke vluchtburg zou teruggaan. Deze versterking was een collectief gegeven met als bedoeling de bescherming van de agrarische bevolking. De motte daarentegen was een privaat initiatief en had naast een beschermende ook een sociale functie.

Het klassieke mottekasteel wordt gekenmerkt door een tweeledige structuur, bestaande uit een opper- en neerhof. Het opperhof wordt gevormd door een kunstmatig opgeworpen heuvel met rond tot lichtovaal grondplan. Rondom deze heuvels werd een gracht aangelegd. Vaak was de heuvel afgeboord met een houten palissade. Binnen deze omheining situeerde zich een toren of een zaalvormig gebouw. De basis van het ovale heuvellichaam was doorgaans zo'n 40 tot 50 meter met een hoogte van 3 tot zelfs 20 meter. De helling kon een steiltegraad hebben tot zo'n 60 procent en was uit defensieve overweging begroeid met hagen en doornstruiken. Het neerhof was lager gelegen en ook voorzien van een gracht. Op dit omheind plateau vond men gebouwen van residentiële, religieuze, artisanale en agrarische aard. Ter hoogte van het neerhof kon tevens een kapel voorkomen.

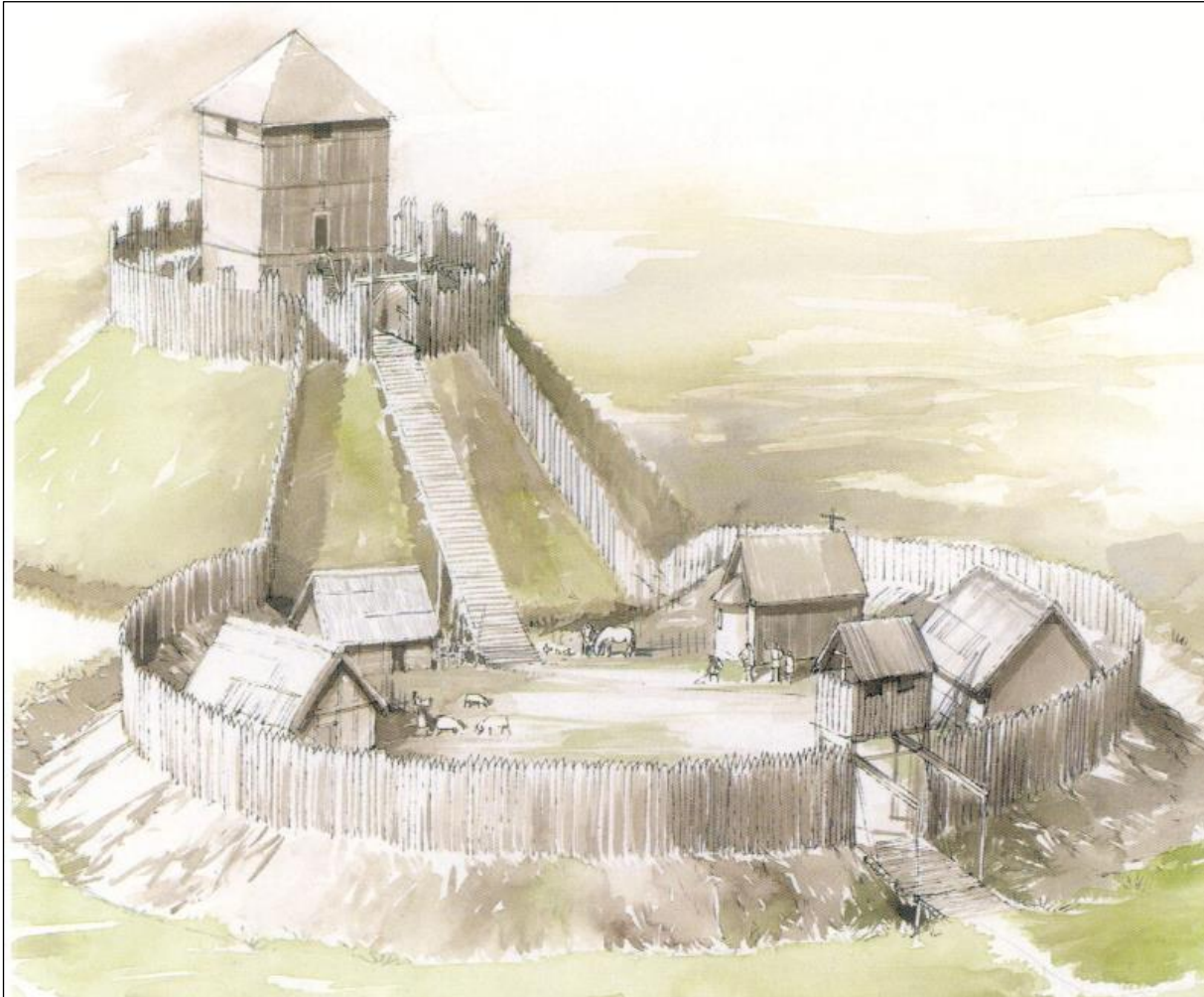
De opbouw van de toren op het opperhof verschilt van situatie tot situatie. In grondplan werden zowel vierkante, rechthoekige als polygonale gebouwen aangetroffen. De rechthoekige gebouwen worden vaak eerder als zaalvormige gebouwen geïnterpreteerd dan als torens. De gebouwplattegronden variëren wat afmetingen betreft. Zo zijn er eerder kleine constructies zoals te Loker (3,5 op 4 meter), maar ook zeer grote constructies zoals in Veurne (10 op 8 meter), Gent, Kolmont en Brustem. Qua bouw materiaal werd gebruik gemaakt van de beschikbare grondstoffen. Zowel natuursteen als hout werden gebruikt, en vanaf de 12^e eeuw ook baksteen. Opgravingen op het neerhof zijn zeldzaam, wat vaak te maken heeft met de latere evolutie waarbij het neerhof dikwijls uitgroeide tot hoeve en waarbij de castrale kapel kon uitgroeien tot parochiekerk. De locatie van de kerk van Gistel, precies ten westen van het opperhof, lijkt deze these enigszins te bevestigen.

Walter van Terwaan wees al op de aanwezigheid van de brede en diepe grachten rond een motte. Het opperhof was steeds omgeven door een vaak erg brede en imposante ringgracht, met een breedte van 10 tot 30 meter.

De locatie voor de inplanting van het mottekasteel werd doorgaans bepaald door de politieke, militaire en sociale aspiraties van de edelman en zijn entourage. De mottes werden vaak opgetrokken op dominante hoogtes in het landschap. Gistel situeert zich nota bene op een dekzandrug die zich aftekent tegen het omliggende polderland. Ook in laag gelegen waterrijke gebieden zijn mottes vastgesteld, wat niet verwonderlijk is gezien het belang van de aanwezigheid van water voor het voeden van de grachten.

Vanaf de 13^e eeuw verschijnen nieuwe versterkingsvormen zoals de donjon, burchten omgeven door ronde en polygonale muren en het vierkante chateau Philipienne. Vaak wordt voor de aanleg van de nieuwe kastelen een nieuwe locatie uitgekozen. Vermoedelijk geraakte ook de motte te Gistel in de 13^e eeuw in onbruik, waarna een nieuwe versterking werd opgericht ten zuiden van de kerk.

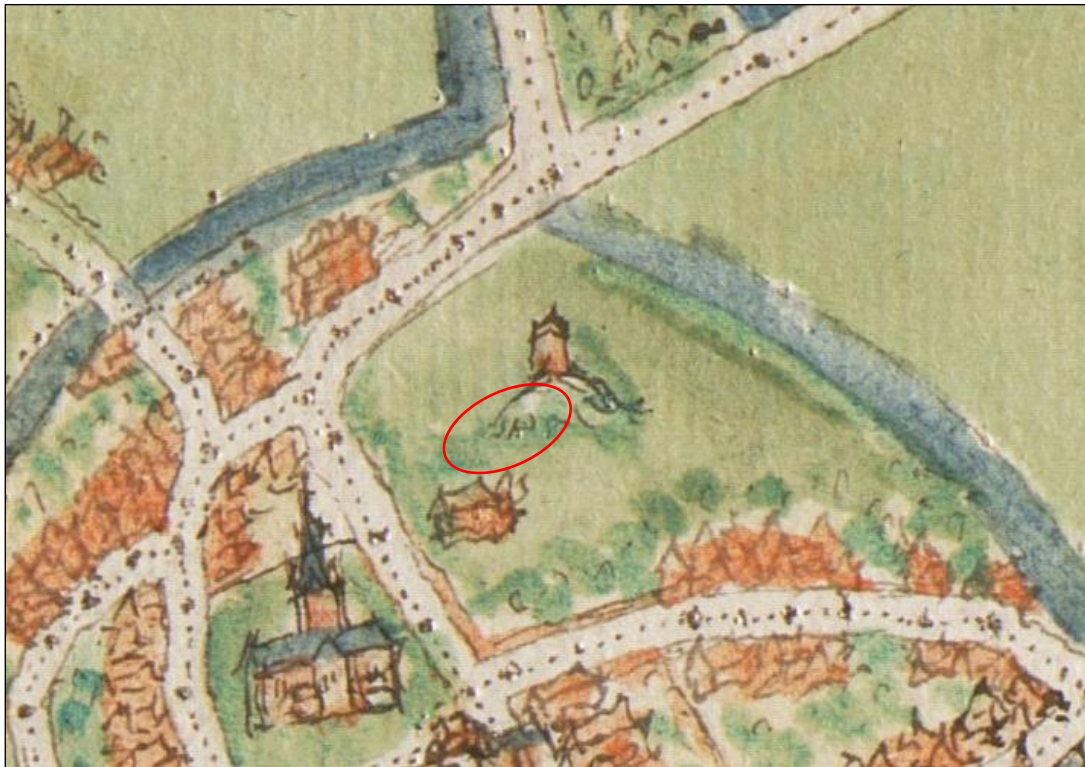

Figuur 17: Reconstructietekening van een motte (archief J. De Meulemeester, Agentschap Onroerend Erfgoed).

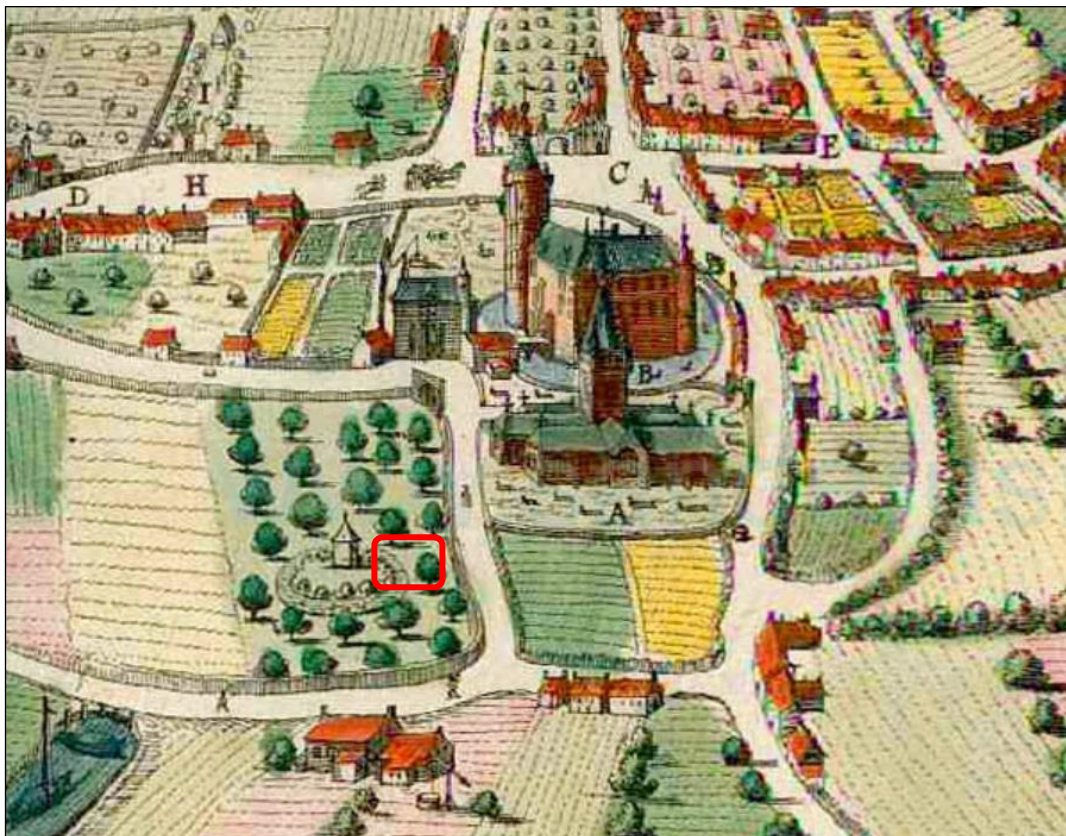
1.4.2.3 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen

Op de Deventerkaart is te zien dat het plangebied deels een mottelichaam aansnijdt. Mogelijk situeert ook de centrale toren zich binnen het onderzoeksterrein. De Deventerkaart geeft een donkere verkleuring weer rondom het mottelichaam wat vermoedelijk de ringgracht betreft. Op het moment van het optekenen van de Deventerkaart was de motte reeds in onbruik geraakt. Ter vervanging van de motteversterking bouwden de heren van Gistel, die in het spectrum van de Vlaamse adel een vooraanstaande plaats innamen een kasteel ten zuiden van de kerk.

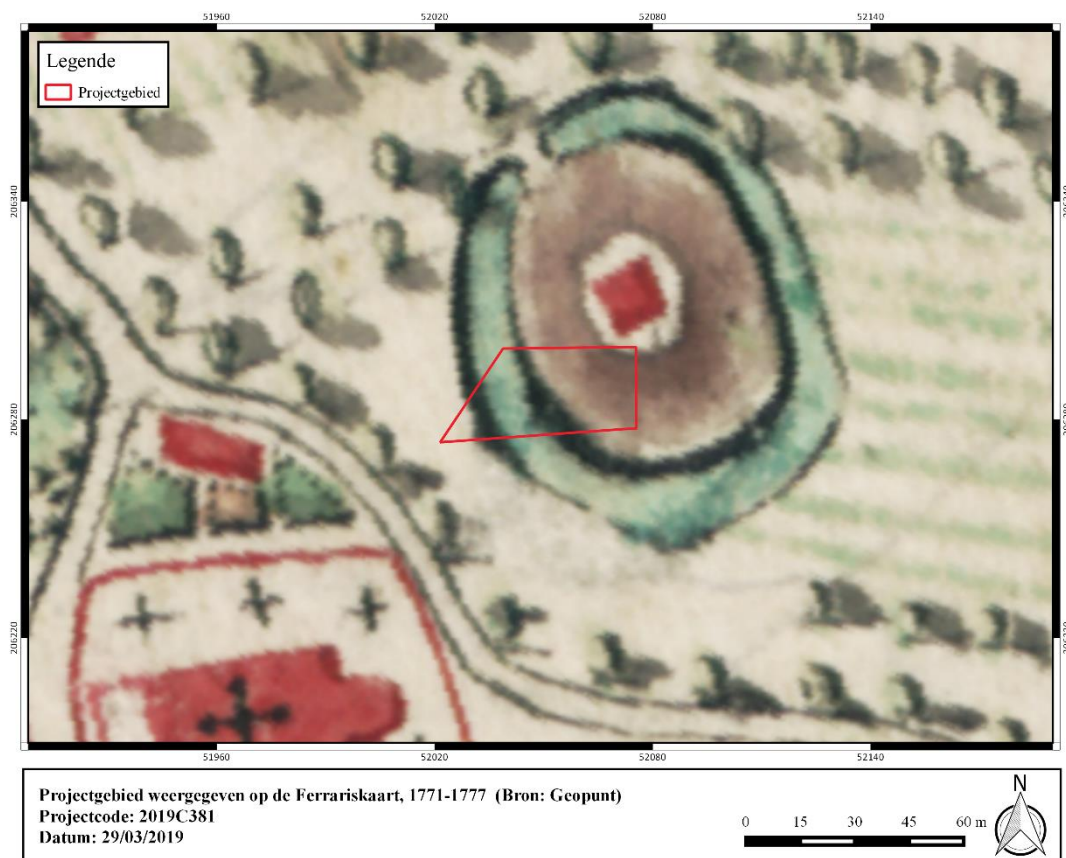
Ook op de Sanderuskaart en de Ferrariskaart is de circulaire structuur van de motte waar te nemen. Het plangebied situeert zich deels ter hoogte van de walgracht, deels ter hoogte van het opgeworpen mottelichaam. Op de Atlas der Buurtwegen en de Poppkaart is de motte niet langer weergegeven. De circulaire structuur is wel nog deels te herkennen in de perceelsvormen.

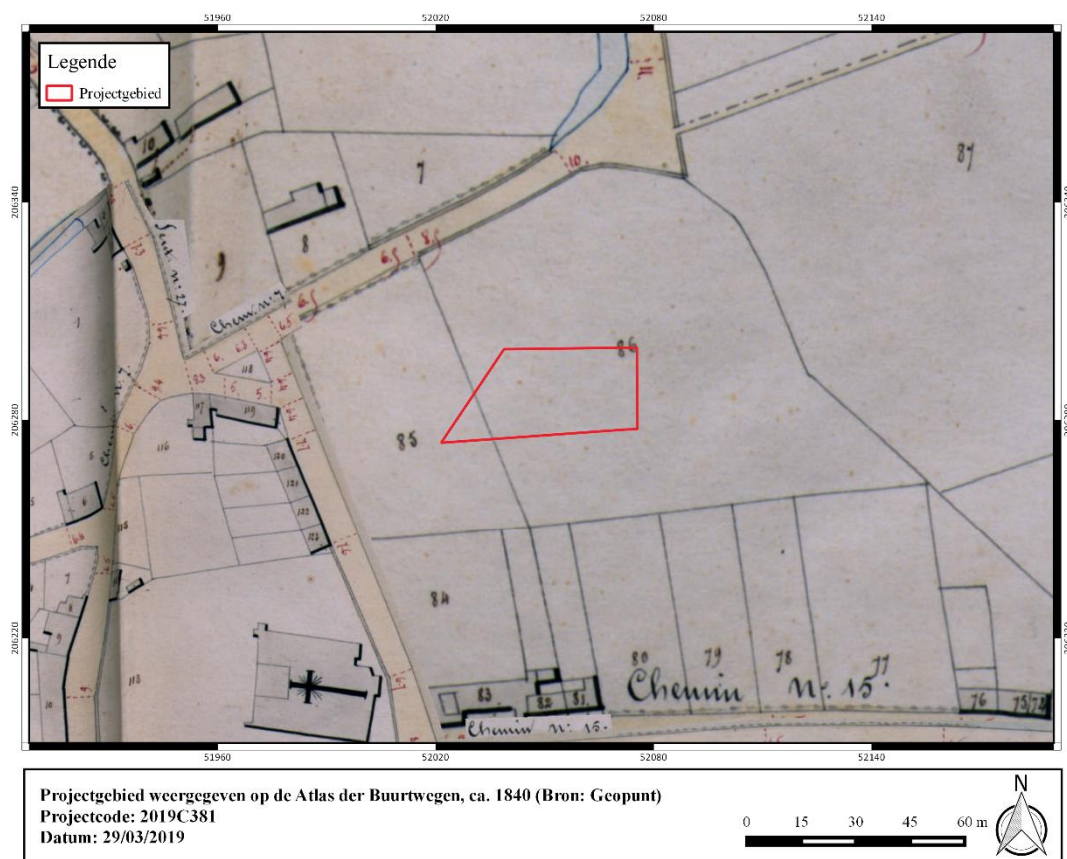
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaar, ca. 1560 (Bron: Geopunt).

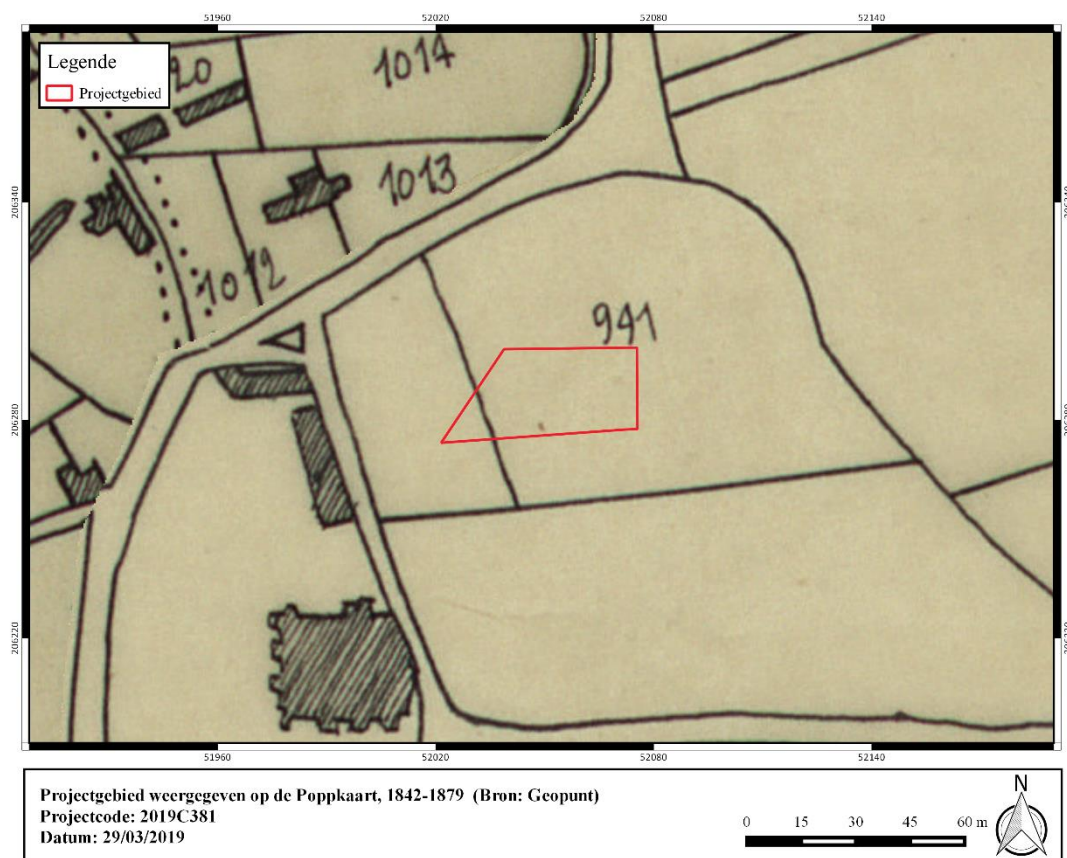
Figuur 19: Projectgebied bij benadering weergegeven op de Sanderuskaart, ca. 1640 (Bron: Geopunt).

Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca.1840 (Bron: Geopunt).

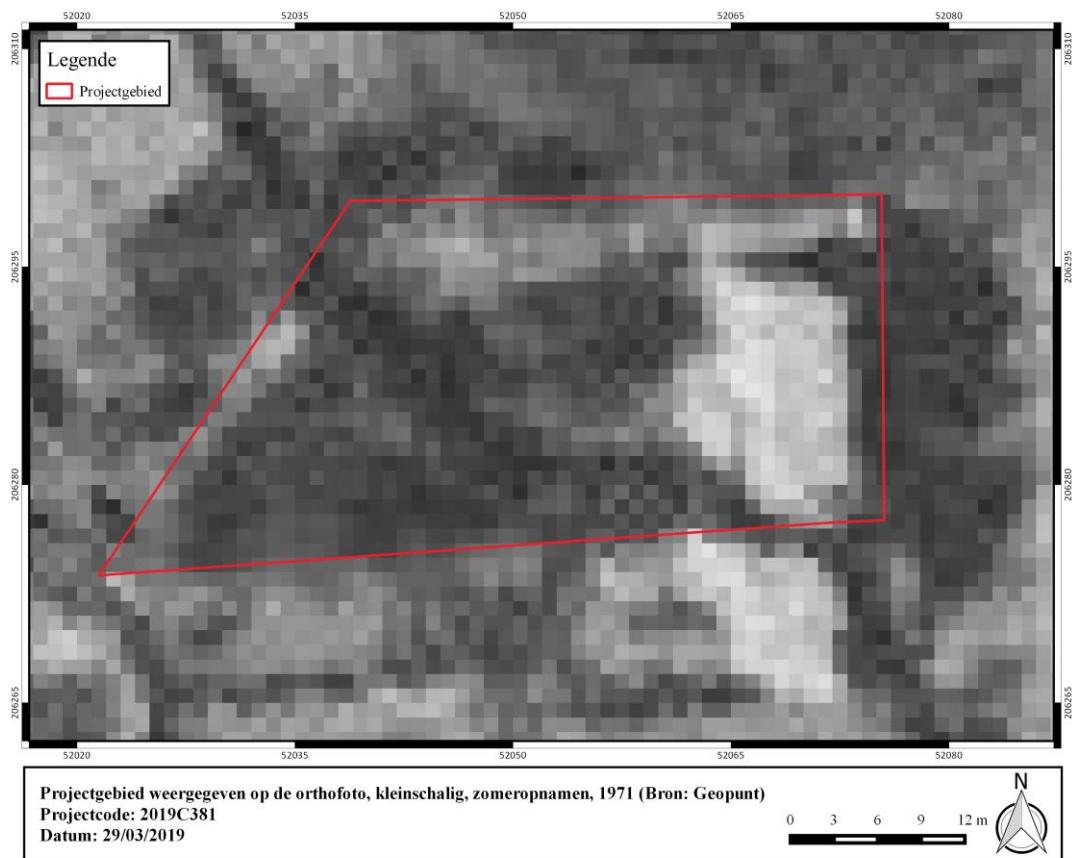

Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).

1.4.2.4 Huidige gebruik en verstoringen

De orthofotosequentie geeft een beperkte evolutie weer in het bodemgebruik binnen de contour van het plangebied gedurende de laatste decennia. Op heden is ca. 250 m² van het terrein bebouwd. De bebouwing betreft een woonhuis in het oostelijk deel van het plangebied en een tuinhuis in het westelijk deel van het plangebied. Centraal aan de straatzijde van het gebouw situeert zich een kleine kelder. Het westelijk deel van het projectgebied is in gebruik als tuinzone met zeer dichte vegetatie.

Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).

Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).

Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).

Figuur 26: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).

Figuur 27: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2017 (Bron: Geopunt).

1.5 Synthese

De opdrachtgever plant de realisatie van een nieuwbouwproject aan de Neerhofstraat te Gistel. Het terrein is ca. 1071m² groot en is heden in gebruik als tuin, aan de straatzijde bevindt zich een woning. Deze wordt in het kader van de geplande werken gesloopt.

Landschappelijk gezien is Gistel gelegen op de oostelijke uitloper van een grote dekzandrug die zich uitstrekt tot in Verrebroek. Deze uitloper vormt als het ware een hoger gelegen, zandig 'eiland' binnen de kustpolders en het IJzerestuarium. Het plangebied is gelegen op de noordelijke flank van deze dekzandrug. De Quartairgeologische kaart geeft ter hoogte van het onderzoeksgebied een profielopbouw weer van eolische afzettingen van het laat-Pleistoceen tot vroeg-Holoceen die rusten op getijdenafzettingen van het Eemiaan. Rondom de dekzandrug bevinden zich getijdenafzettingen van het Holoceen zich op de Pleistocene sequentie. De bodemkaart geeft ter hoogte van het onderzoeksgebied geen informatie weer, het sediment bestaat vermoedelijk uit zand. Het lijkt geen twijfel deze locatie een beduidende aantrekkingskracht moet gehad hebben op gemeenschappen jager-verzamelaars in de ruime omgeving.

Cartografische bronnen situeren het onderzoeksgebied ter hoogte van een motteheuvel met centraal gebouw en bijhorende walgracht die het oosten van het plangebied volgens een noord-zuid gerichte as doorsnijdt. Een 100-tal meter ten zuidwesten van het plangebied situeert zich de dorpskerk, waarrond het toenmalige neerhof van de motte zich mogelijk heeft ontwikkeld tot de historische kern van Gistel. De situatie weergegeven op de Ferrariskaart vormt vermoedelijk de eindfase van de motte. Op 19^e-eeuwse bronnen zijn namelijk geen sporen meer te herkennen van de motteheuvel, noch de walgracht. De orthofotosequentie geeft quasi geen evolutie weer inzake landgebruik binnen de grenzen van het onderzoeksgebied. Tegen de straatzijde bevindt zich de voorbije decennia een woning en het westelijk deel van het terrein is in gebruik als tuin.

Het onderzoeksgebied bevindt zich binnen een ruim CAI polygoon waarbinnen eind de jaren '70 en begin de jaren '80 twee onderzoekscampagnes door middel van proefsleuven zijn uitgevoerd (CAI 73413). De enige geschreven neerslag van dit onderzoek wordt gevormd door twee beknopte artikels. Tijdens dit onderzoek werden resten van de walgracht onderzocht, evenals sporen en materiële resten die werden gedateerd in de 11^e tot 13^e eeuw. Daarnaast wordt vaagweg melding gemaakt van Romeins aardewerk. Problematisch aan dit onderzoek is dat er geen opgravingsrapport beschikbaar is. Evenmin is er enige vorm van grondplan beschikbaar en bijgevolg is de locatie van de proefsleuven ongekend. Het is niet verwonderlijk dat het toenmalige onderzoek niet is uitgevoerd volgens de huidige standaarden gelet het gebrek aan een wettelijk kader. Dit gebrek aan data én de mogelijkheid dat zich nog intacte resten van de walgracht en het mottelichaam ter hoogte van het onderzoeksgebied bevinden, dringen verder archeologisch onderzoek op. Enerzijds kan dit onderzoek leiden tot kenniswinst met betrekking tot de middeleeuwse ontwikkelingskern van Gistel en anderzijds kunnen de gegevens van het reeds voorgaand onderzoek mogelijk ruimtelijk gekaderd worden mochten de oude proefsleuven interfereren met het huidige onderzoeksgebied. De meest geschikte onderzoeksmethode, gezien de verwachting inzake resten van de walgracht en het mottelichaam en de verschillende ophogings- en opvullingspakketten, is een proefsleuvenonderzoek haaks op de Neerhofstraat. Gelet op het indicatieve karakter van de cartografische bronnen is het essentieel voorafgaand een landschappelijk bodemonderzoek uit te voeren teneinde het verloop van de walgracht nauwkeuriger te bepalen. Op basis van deze waarnemingen kunnen vervolgens de proefsleuven zo ingeplant worden dat ze het grachtlichaam optimaal aansnijden.

2 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2019

AGIV

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

Vanysacker, Ch. 1980: Het circulaire site in de voormalige kasteeltuin te Gistel, in *Archaeologia Mediaevalis*, 22-23/02/1980, p. 40-41

Vanysacker Ch. 1988: 1000 jaar Gistel, 15 jaar archeologisch onderzoek, Gistel, p.33

